

Körkérdés a szociális munkás képzésről, 1992.*

Az Iskolaszövetség 1992-ben kérdőívvel fordult a szociális munkás képzéssel foglalkozó intézményekhez, hogy képet kaphasson a felsőfokú szociális szakemberképzés helyzetéről és legfontosabb problémáiról. 10 képzőhelyre küldtünk kérdőívet, 7 helyről érkezett feldolgozható válasz.

Ezek a következők:

Bárcki Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola szociális munkás szak, Budapest;

Debreceni Orvostudományi Egyetem, Egészségügyi Főiskola, általános szociális munkás szak, Nyíregyháza;

Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola, általános szociális munkás szak, Szekszárd;

Janus Pannonius Tudományegyetem, Szociálpolitikai Tanszék, szociális munkás, szociálpolitikus szak, Pécs;

Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Képzés, Szombathelyi Tagozat, szociális munkás szak;

Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Főiskolai Kar, általános szociális munkás szak, Szeged;

Vitéz János Tanítóképző Főiskola, Neveléstudományi Tanszék, szociálpedagógus szak, Esztergom.

A kérdőív mindössze 20 kérdést tartalmazott. A képzés hivatalos megnevezése, az indítás éve és a szaknak a képzőintézményen belüli szervezeti struktúrában elfoglalt helye alapján igyekeztünk azonosítani a képzést.

Kértük, hogy a kérdőív mellékleteként az iskolák küldjék be tantervi programjukat, vizsgatervüket (ezek részletes feldolgozására itt nincs mód, de a beérkezett programok az Iskolaszövetség dokumentációjában megtalálhatók).

Tudakozódtunk a hallgatói létszám felől, valamint a felvételi sajátosságairól: tartalmáról, a felvettek és az elutasítottak arányáról.

Megkérdeztük, hogy milyen a szakon oktatók létszáma, összetétele, és

* A körkérdést szerkesztette Pócze Gábor.

milyenek a képzés tárgyi feltételei, beleértve természetesen a szakkal szerződéses viszonyban álló terepeket is.

Az objektív adatgyűjtés mellett fontosnak tartottuk a válaszolók véleményének megkérdezését is: hogyan ítélik meg a szak képzőintézményen belüli helyzetét, milyen problémákkal küszködik aktuálisan a képzés, milyen tartalmi-szakmai dolgokat ítélnék a legjelentősebbnek, milyen irányítási, államigazgatási intézkedések késlekednek. Faggattuk a válaszolókat a Népjóléti Minisztérium Szakképzési Bizottságának tevékenységéről, valamint az Iskolaszövetség működésével kapcsolatos észrevételeiről.

A beérkezett első 5 kérdőív nyers feldolgozásának legfontosabb megállapításait tavaly Csillebércen, az ún. „Második Sopron” SZKB rendezvény alkalmával ismertettem. Azóta két újabb kérdőív választát tudom figyelembe venni. Meg kell jegyezmem, hogy a válaszadás és a feldolgozás között majdnem egy év telt el: egy induló, alakuló képzés esetében egy év sok változást hozhat; így bizonyos válaszok ma már inkább csak tájékoztató jellegűek, míg más válaszok – néha sajnos – ma is érvényesek.

A szak hivatalos elnevezése 4 esetben „általános szociális munkás”. Pécsen szociális munkás, szociálpolitikus képzés folyik, Szombathelyen szociális munkást képeznek, Esztergomban pedig szociálpedagógust. 1989-ben indult Szekszárdon, Szegeden és Esztergomban a képzés, 1990-ben Budapesten a Gyógypedagógiai Főiskolán, továbbá Szombathelyen és Nyíregyházán, 1991-ben Pécsen.

A szervezeti struktúráján belül a képzések önálló szakként jelennek meg, a szakot tanszékek irányítják, Esztergomban azonban a hivatalos elnevezés: tanszéki szakcsoport.

A nappali tagozatos felvett létszám tanévenként a következőképpen alakult (megjegyezzük, hogy a válaszadás idején az 1992/93-mas tanévre vonatkozó számok még keretszámok voltak):

1989/90:	48
1990/91:	273
1991/92:	259
1992/93:	195

Budapesten, Szegeden, Esztergomban levelező tagozatos képzés is folyik.

Figyelemre méltó, hogy a felvett hallgatók száma 1990-től lassú csökkenést mutat.

Sajnálatos, hogy 2 főiskola nem tudta megválaszolni a jelentkezők számára vonatkozó kérdést, így csak becsülhetjük, milyen túljelentkezés mutatkozik szociális munkás szakra. 1990-ben 378 jelentkezést számoltunk össze. Ez 196 férőhelyre történt (a jelentkezők számát nem közlő főiskolák hallgatói létszámát természetesen kivontuk az 1990-es hallgatói összlétszámból), ami hozzávetőlegesen kétszeres túljelentkezés, 1991-ben pedig 373-an jelentkeztek 208 helyre, ami 1,8-szeres túljelentkezés. Több válaszoló nem ismerte a kérdőív megválaszolása idején a jelentkezési létszámokat, emiatt nem tudunk becslést tenni 1992-re, az azonban figyelemre méltó, hogy a hallgatói létszám csökkent ebben az évben. Az idei

jelentkezési adatok közül a levelező képzés iránt megmutatkozó keresletnövekedés a legnagyobb; ez nyilvánvalóan összefügg a közalkalmazotti és a szociális törvények alkalmazási feltételekre vonatkozó előírásaival. Ebben a helyzetben elsősorban a levelező képzések bővülésére lehet számítani.

Vizsgáltuk a szociális képzésekben résztvevők nem szerinti megoszlását. 1989-ben a 48 nappali tagozatos hallgató között 4 férfi volt, 1990-ben 52 férfi, 221 nő, 1991-ben 49 férfi, 210 nő. Állandósulni látszik tehát az arány, hogy a szociális munkás szakon minden ötödik hallgató férfi.

A kérdőív megválaszolásának időpontjában a 7 képzőhelyen összesen 55 főállású oktató dolgozott, a legkevesebben Pécsen (6 fő), a legtöbben Nyíregyházán (10 fő), átlag majdnem 8-an. A főállású oktató-hallgató arány igen nagy szórást mutatott a legmagasabb érték, egy főállású oktatóra 23 hallgató (Szeged) és a legalacsonyabb, 5 hallgató (Pécs) között, ám Pécsen még csak az első évfolyam tanult, így ez az arány azóta nyilván jelentősen megváltozott. Az összes válaszoló átlaga egyébként 12 hallgató/főállású oktató.

A felfutó képzések egyik sajátossága az óraadók és a mellékállású oktatók viszonylag magas aránya. Mellékállásban az 55 főfoglalkozású tanár mellett 40-en dolgoznak, óraadóként pedig újabb 44 fő segíti a képzést. Összesen 99 fő tanít elméleti tantárgyat, tereptanárként dolgozik 255 fő, terepkoordinátorként pedig 10 fő (lényegében képzésenként egy-egy főállású és esetlegesen egy-két félállású munkatárs). Külön érdemes foglalkozni a tereptanár-hallgató aránnyal, már csak azért is, mert a tereptanárok száma mutatja a legnagyobb szórást: 15 fő (Pécs, Esztergom) és 103 fő (Szeged) között. Bár a képzés infrastruktúrájának kiépülése miatt ezekkel az adatokkal is óvatosan kell bánni, számításaink szerint a kérdőív kiállításakor Esztergomban 6 hallgató jutott egy tereptanárra, Szombathelyen viszont csak 1,8. (Pécsen, Szegeden és Nyíregyházán az ideálisnak mondott 2 körüli volt az arány, Szekszárdon 3,4, Budapesten 4,3.)

A kérdőív megválaszolásának idején a tanszékek (illetve a szakok) élén 4 jogi, 1 pszichológusi, 1 pedagógusi és 1 humánbiológusi végzettségű vezető állt. Az azóta bekövetkezett változás miatt a válaszolók mintájába tartozó intézmények egyikében szociális munkás-közgazdász kapott tanszékvezetői megbízást. A jellemző tudományos fokozat: egyetemi, főiskolai docens. A képzőintézmény belső hierarchiájában pozicionált szakembernek tekinthető a szakvezetők közül egy fő (a főiskolai kar főigazgatója), többen pedig tagjai a főiskolai, illetve a kari tanácsnak.

A képzés infrastruktúrájára vonatkozó kérdéssor első kérdése a szak elhelyezési körülményeit firtatta. Optimálisnak, illetve megfelelőnek minősítette az elhelyezést 3 válaszadó, szűkösnek 3, elfogadhatatlannak 1. Az oktatásban használható felszerelésekkel kapcsolatban relatív elégedettség tükröződik a válaszokban. (Összefügghet persze mindez a válaszolók „realitásérzékelével”, valamint azzal is, hogy felfutó képzések lévén viszonylagos preferenciát élveztek.) Bonyolultabb a helyzet a szakkönyvtárakkal, ami ezúttal nem csak pénzkérdés (az is). A Gyógypedagógiai Főiskola megfelelő tanszéke nem rendelkezik önálló könyvtárral, a szak-

könyveket a kb. 40 000 kötetes főiskolai könyvtár őrzi. Szegeden is a központi könyvtár része a kb. 1000 kötetes szakgyűjtemény. Esztergomban egy kb. 150-200 kötetes magyar nyelvű és egy kb. 60 kötetes idegen nyelvű szakkönyvtár részben önálló elhelyezésével oldották meg a szakirodalommal való ellátást. Szombathelyen kb. 3000 kötetes tanszéki könyvtár van. A pécsi egyetemen egy kb. 200 kötetes, részben önálló könyvtár áll rendelkezésre. Szekszárdon is van önálló könyvtár, Nyíregyházán 14 000 kötetes a központi könyvtár.

Kérdőívünk a szak infrastruktúrája részének tekinti a képzéssel kapcsolatban álló terephelyek számát, a tereptanárok felkészültségét és az esetlegesen hiányzó terepeket. A válaszolók (leszámítva a nem-intézményi terepeket, amelyek a közösségi szociális munka megismerését teszik lehetővé) 163 különféle szociális, népjóléti, illetve művelődési-oktatási intézményt jelöltek meg terepként. Olyan szak is van, amelyik 19 megye Gyermekvédelmi Intézetét tüntette fel a terepek között. A tereptanárok jellegzetes iskolai végzettsége: főiskola, egyetem. 255 tereptanárból részt vett valamilyen felkészítésen 237, tehát majdnem mindenki. Igaz, olyan választ is kaptunk, amelyik szerint írásban (!) készítettek fel 48 tereptanárt. A kérdőív kitöltése óta ezen a területen is jelentős változás történt: Szekszárdon és Esztergomban önálló tereptanárképzés indult, a budapesti és a debreceni tereptanárképzési kurzusra pedig sok résztvevő jelentkezett. Ezek a felkészítések lesznek az első olyan tereptanárképzések, amelyek tanfolyamlátogatási bizonyítvánnyal zárulnak. Mivel azonban számos képzőhely jelezte, hogy bővíteni kívánja a terepek választékát (elsősorban egyházi intézményeket, nevelési tanácsadót, továbbá családsegítő szolgálatokat stb. jelöltek meg a kérdőíveken), valószínűleg még hosszabb ideig probléma lesz a tereptanárok megfelelő felkészítése a hallgatók fogadására. Sajátos megoldás a megfelelő gyakorlóhely biztosítására a képzőhely és az önkormányzat által közösen fenntartott gyakorlóintézmény, amit sokan a terepek és az oktatás közötti együttműködési problémák valódi megoldásának tartanak. Minden képzés közvetlenül, megbízási szerződés útján fizeti a tereptanárokat. Nagy különbségek mutatkoznak azonban a tereptanároktól elvárt munka és a díjazás tekintetében. Az Iskolaszövetség e különbségek miatt foglalt állást a tereptanárok díjazásáról és munkavégzéséről. Többen jelezték a kérdőíven, hogy a felkészített tereptanárok esetében is hasznosnak látnák a folyamatos továbbképzés megszervezését.

Kértük a képzőintézményeket, hogy röviden jellemezzék a szak helyzetét az intézményen belül. Szegeden a főiskolai kar helyzete perifériális, a szak pedig a karon belül – újdonsága miatt – „megtúrt” helyzetben van. Esztergomban a kérdőív kitöltésekor stabilizálódott a képzés helyzete, az alapidokumentumokat elfogadták, a szakalapítás lezárta a képzés szervezésének folyamatát. (Az azóta keletkezett problémák nem a szak helyzetéből, hanem a főiskola egyházi kezelésbe adásából származnak.) Szekszárdon a pedagógusképzés túlnyomó dominanciájából származnak egyedi elbírálással kapcsolatos problémák. Válaszolóink egy része nem hangsúlyoz különösebb szervezeti problémát.

A képzés legaktuálisabbnak tekintett szakmai problémái között gyakorta szerepelnek:

- a tananyag egymásraépülése, integrációja;
- az elmélet és a gyakorlat összefüggése;
- az induktivitás-deduktivitás kérdése mint a curriculumfejlesztés általános dilemmája;
- az előszakosodás problémái (választékbővítés és iskolák közötti összehangolás);
- a megfelelő szociális munka szaktudással rendelkező elméleti és gyakorlati oktatók hiánya;
- az új szakma elfogadtatása a képzőhelyen és a gyakorlatban;
- a végzett szakemberek elhelyezkedési gondjai;
- a jegyzetek, tankönyvek, szakirodalom hiánya;
- a képzés minimumkövetelményének revíziója ("Sopron II");
- a szakmáztatás megoldatlansága (azóta a szakma megjelent a FEOR-ban);
- a szak és általában a felsőoktatás siralmas anyagi helyzete;
- a levelezőképzés iránti kereslet és a kapacitás szűkösége;
- a felvételi rendszer összehangolatlansága és végül:
- az átjárhatóság az azonos szintű és az egyetemi-főiskolai szintű képzésben résztvevők esetében.

E problémák egy része csak súlyosbodott egy év alatt. Az esetek többségében a hallgatói létszám növekedését nem követi a költségvetés növekedése, ennek következtében elmarad az oktatói létszám és az infrastruktúra bővülése. A kérdőíveket megkésve elemző kívülállónak úgy tűnik, hogy egy 1988-91-re tehető felívelő szakasz után a szociális szakembereképzés fejlesztésének üteme megtört, az intézmények viselik a növekedés minden gondját, és ezekhez újabban a fennmaradás elé gördülő akadályok is társulnak.

A kérdőív kitért az egyes képzőhelyek ún. „soproni normával” kapcsolatos álláspontjára, hiszen az 1991-es csillebérci SZKB tanácskozás előkészítéseként küldte ezt szét az Iskolaszövetség. Jelen elemzésünkben ezekkel a tartalmi észrevételekkel nem foglalkozunk külön, hiszen a csillebérci tanácskozás mögöttünk van, s az ott született megállapodások egy része beépült a szak képesítési követelményeinek meghatározásába.

Sok vonatkozásban azonban ma is fontosnak tartjuk azokat a válaszokat, amelyek a sürgető államigazgatási lépéseket firtató kérdésünkre érkeztek:

- szakmáztatás (FEOR);
- államvizsgarend meghatározása;
- a szociális munkás tevékenységének jogi szabályozása (védelme);
- szakspecifikus fejkvóta kidolgozása és elfogadtatása;
- a terepek szakjellegnek megfelelő fejkvóta rendszerű finanszírozása;
- kapcsolatkeresés az önkormányzati szociális intézményrendszer munkaadóival.

A Népjóléti Minisztérium Szakképzési Bizottságának tevékenységével kapcsolatban a válaszadók a bizottság működésének nagyobb nyilvános-

ságát, az Iskolaszövetséggel való együttműködés fontosságát, valamint a minisztériumra történő nyomásgyakorlás erősítésének szükségességét említik. Az Iskolaszövetség létével kapcsolatban minden válaszadó örömeinek ad hangot. Bizonyos munkabizottságok tevékenységének élénkebbnek kellene lennie, tisztázni kellene a szövetségen belül a középfok és a felsőfok képviselőit és döntési kompetenciáját, erőteljesebb munkára kellene sarkallni a tagokat egyéni megbízások koordinált, közmegegyezéssel kiadásával, fel kellene vállalni a valóságos érdekképviseletet és a képzések szakmai színvonalának gondozását, javítani kellene az információhoz jutás feltételeit, „szakosodni” kellene a munkabizottságoknak az egyes tantárgycsoportok mentén.

A kérdések megválaszolása óta az Iskolaszövetség is átalakulóban van. A jelen összefoglaló írásakor egy újabb, remélhetőleg az itt ismertetett-hez hasonlóan kedvező fogadtatásban részesülő körkérdés az Iskolaszövetség életével kapcsolatos teendőket firtatja. Szeretnénk, ha ez a kis ismertető képes lenne hozzájárulni az Iskolaszövetséggel kapcsolatos markáns vélemények megfogalmazásához.

Fizessen elő az Esélyre!

Az Esély társadalom- és szociálpolitikai folyóirat.
Megjelenik évente hatszor.

Ára: 80 Ft.

Kapható minden nagyobb könyvesboltban
és a szerkesztőségben.

Megrendelhető:
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/B
Tel.: 266-9833/298